

Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Вінницький торговельно-економічний інститут

Кафедра обліку та оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Теоретичні аспекти і методичні основи аналізу економічної активності підприємства
(за матеріалами Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк»,
м. Вінниця)

Здобувача вищої освіти
II курсу, групи ФКА-21 д(м)
спеціальності 071 «Облік і
оподаткування»
освітньої програми
«Фінансовий контроль та
аудит»
денної форми навчання

Антон ШЕВЧИШИНА

Науковий керівник
д-р. екон. наук, професор

Ганна Даценко

Гарант освітньої програми
д-р. екон. наук, професор

Ганна Даценко

Вінниця 2023

ЗМІСТ

ВСТУП		2
РОЗДІЛ 1	Теоретичні аспекти і методичні основи аналізу економічної активності підприємства	7
	1.1. Теоретичні аспекти та вимір економічної активності підприємств	7
	1.2. Характеристика виду діяльності та організаційно-економічна характеристика Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк»	17
РОЗДІЛ 2	Організаційно-інформаційні основи аналізу економічної активності підприємства	24
	2.1. Концепція формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств	24
	2.2. Організаційні засади аналізу економічної активності підприємства	31
РОЗДІЛ 3	Внутрішній контроль та аналіз економічної активності підприємства	38
	3.1. Аналіз економічної активності Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк»	38
	3.2. Процесно-ресурсний підхід до побудови системи внутрішнього контролю економічної активності Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк»	43
	ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	49
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
	ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Зростання конкуренції та розвиток нових форматів бізнес-моделей комерційної діяльності, їх цифровізація збільшують обсяг інформаційних потоків і підвищують вимоги до оперативності та якості фіксації, обробки й аналізу даних для прийняття управлінських рішень щодо економічної активності із дотриманням прогресивних соціо-еколого-економічних стандартів якості життя нинішнього і майбутніх поколінь. Практичне розв'язання питань інформаційного супроводу управлінських рішень залежить від розвиненості методологічних положень обліково-аналітичного забезпечення, що є складною багатоаспектною проблемою, розв'язання якої потребує модернізації обліково-аналітичних і контролінгових технологій з метою розбудови єдиного інформаційного простору релевантних даних, орієнтованих на задоволення інформаційних запитів користувачів усіх рівнів. Зазначене актуалізує системне дослідження й удосконалення наявних наукових розробок з вирішення теоретико-методологічних проблем облікового, аналітичного і контролінгового забезпечення та обґрунтування нових прикладних рекомендацій щодо формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств, виходячи з інформаційних потреб стейкхолдерів і цілей сталого розвитку.

Наукове підґрунтя для розв'язання наявних теоретико-методологічних і науково-практичних проблем обліково-аналітичного забезпечення формують праці провідних зарубіжних та вітчизняних науковців сучасності, що присвячені як комплексному вивченню питань, пов'язаних із визначенням місця і ролі обліково-аналітичного забезпечення в управлінні сучасним підприємством, його структури й функціонального спрямування, так і дослідженню теоретичних, методичних та організаційних аспектів функціонування облікової та аналітичної компонент у складі обліково-аналітичного забезпечення. Теоретичні основи економічної активності та управління в підприємствах закладені у працях О. Анісімова, В. Апопія, А. Асаула,

І. Бланка, М. Бойченко, В. Гросул, П. Друкера, І. Кулиняка, О. Круглової, І. Лошенюка, Д. Мардара, Т. Надтоки, А. Турило, Н. Мешкової, А. Черепа, Х. Ширенбека та інших. Облікові та аналітичні аспекти формування інформації для управління, зокрема питання формування облікової політики для управлінського обліку та складання звітності, організаційно-методичної регламентації облікового та аналітичного процесів, представлені у роботах М. Вігдоровіч, М. Кузьміної, П. Куцика, Н. Луцької, О. Нестеренко, Л. Нікуліної, А. Соколова, О. Чумак, І. Юхименко-Назарук, Л. Янчевої та інших. Прикладні аспекти вимірювання та стимулювання економічної активності висвітлюються в дослідженнях: Л. Кіліана, О. Клав'єра, Е. Монте, С. Торра, С. Смірнова, Ф. Вілаверде, К. Кустера, Дж. Кабальєро, А. Фернандеса. Визнаючи наукову і практичну значущість напрацювань учених та вагомість їх внеску у розбудову проблематики формування обліково-аналітичного забезпечення управління слід зазначити, що на часі, недостатньо розроблені й обґрунтовані, проте актуалізовані до подальшого наукового поглиблення принципово важливі питання, пов'язані з концептуальним підґрунтям системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств, теоретико-методичним й організаційним забезпеченням функціонування обліку, аналізу і контролінгу у її складі, здійснення оцінювання рівня економічної активності підприємств та визначення потенціалу її формування. Доцільність подальшого поглиблення наукового пошуку за визначеними напрямками і потреба у розробці прикладних рекомендацій щодо створення системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств, удосконалення теоретико- методологічних, методичних й організаційних засад складових, що її формують, визначили актуальність теми роботи.

Метою роботи є розробка й наукове обґрунтування теоретичних і методологічних положень та прикладних рекомендацій з формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств виходячи з інформаційних потреб стейкхолдерів та вимог сталого розвитку.

Мета дослідження реалізована в процесі постановки і вирішення таких науково-

практичних завдань:

- узагальнити теоретичні положення та сформуванати теоретичний базис управління економічною активністю підприємств;
- проаналізувати тенденції розвитку потенціалу формування економічної активності підприємств та ідентифікувати їх детермінанти;
- розвинути концептуальне підґрунтя для формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств;
- поглибити організаційно-методичні засади аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємства;
- розвинути методичний підхід до оцінки потенціалу формування економічної активності підприємств та чинників його зміни;
- розвинути концептуальні засади стратегічного адаптивного управління економічною активністю підприємств в контексті формування обліково-аналітичного забезпечення;
- удосконалити методичне забезпечення контролінгу економічної активності підприємства.

Об'єктом дослідження є процес формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств.

Предметом дослідження є методологічні засади та організаційно-прикладний інструментарій формування обліково-аналітичного забезпечення в управлінні економічною активністю підприємств.

Теоретико-методологічним підґрунтям пізнання об'єкта і предмета дослідження стали сучасні теорії, концепції, гіпотези і наукові постулати системного розв'язання проблем формування та функціонування інтегрованих систем обліково-аналітичного забезпечення на всіх рівнях управління економічною активністю підприємства, наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних учених з проблем бухгалтерського обліку, економічного аналізу, управління, контролінгу, моделювання, прийняття рішень.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти, що регулюють

ведення бухгалтерського обліку і формування інтегрованої звітності; результати новітніх наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем імплементації та формування інтегрованої звітності; матеріали монографій, фахових видань, міжнародних науково-практичних конференцій та електронних інформаційних ресурсів за визначеною проблематикою; довідково-інформаційні видання; звітність досліджуваного підприємства; спеціалізовані електронні ресурси з визначеної проблематики; матеріали власних спостережень; власні логічні узагальнення та аналітичні розрахунки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці та науковому обґрунтуванні теоретичного базису, методичних положень, підходів і рекомендацій щодо формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств.

Практичне значення одержаних результатів полягає у доведенні найбільш суттєвих наукових результатів дослідження до рівня прикладного інструментарію.

Основні наукові результати і висновки магістерської роботи викладено автором у доповідях і апробовано: 1) на XI Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю», м. Вінниця, Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ (22 березня 2023 р.); 2) у Віснику студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ, Вінниця (20 квітня, 2023 р.).

Основний зміст магістерської роботи викладено на 51 сторінці комп'ютерного тексту та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 79 найменувань, крім того містить 6 таблиць, 14 рисунків та 9 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Теоретичні аспекти та вимір економічної активності підприємств

Трансформаційні перетворення економіки сучасної України, визначені ідеями неолібералізму (саморегулювання економіки; вільна конкуренція; економічна свобода; забезпечення державою умов для конкуренції) й посилені процесами глобалізації, євроінтеграції і цифровізації, що відбуваються на тлі всесвітньої епідемії коронавірусної хвороби й війни, характеризуються кризовими явищами, прискореною динамікою складових бізнес-середовища, збільшенням рівня невизначеності і ризику та суттєво впливають на просторово-часові координати економічного розвитку країни. Конфігурація господарських зв'язків на макро- і мікрорівнях, що відбуваються за законами самоорганізації та біфуркаційних перетворень, змінює умови економічної діяльності та об'єктивно визначає необхідність перегляду і формування кожним підприємством, принципів, правил і дій в межах економічної поведінки, що здатні забезпечити економічну активність та розвиток.

При цьому слід наголосити, що за визначених умов ефективне функціонування, конкурентоздатність і розвиток національної економіки можливі лише за досягнення критичної маси суб'єктів підприємницької діяльності нового типу та формування нового мотиваційного механізму підвищення трудової та економічної активності підприємств. Зростання конкуренції та перспективи нових форматів бізнес-моделей інноваційного розвитку підприємництва в сфері доведення товару від виробника до безпосереднього споживача актуалізує проблематику дослідження теоретичних аспектів економічної активності підприємств з позиції сучасних потреб управління та інформаційного супроводу цього процесу.

Слід зазначити, що нові формати прояву економічних відносин підприємства з

іншими суб'єктами ринкових взаємовідносин, що виникли в теорії й практичній діяльності як результат трансформаційних процесів, визначають певну спроможність, потужність та якість діяльності, що обумовлюються своєчасною реакцією і адаптацією підприємства до змін бізнес-середовища. Та разом з тим вони наразі не мають загально визнаних вимірників та ідентифікаторів у вигляді усталених базових економічних категорій, термінів і понять. До таких відноситься і дефініція «економічна активність підприємства», яка в контексті визначеної мети і завдань дослідження потребує поглиблення і уніфікації шляхом наповнення її сутнісним змістом, зрозумілим для науки і практики.

Незважаючи на широкий спектр робіт, що формують науковий дискурс цього напрямку, слід зазначити, що наразі констатуються розбіжності відносно таких наукових аспектів:

- відсутність цілісного погляду на економічну активність підприємства, що ускладнює визначення економічної активності як об'єкта обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством;
- ототожнення економічної активності з діловою активністю;
- необґрунтованість складових економічної активності та критеріїв її ідентифікації.

У зв'язку з чим виникає необхідність у:

- дослідженні і детермінації базових понять, що формують економічну активність, в контексті діяльності підприємства, зокрема таких як «діяльність», «економічна діяльність», «активність»;
- визначення складових економічної активності;
- ідентифікації критеріїв визнання активності в цілому, і у розрізі визначених складових економічної активності;
- формуванні цілісного уявлення про економічну активність як категорію економічної діяльності підприємства, об'єкт управління та складову системи обліково-аналітичного його забезпечення.

У літературі діяльність визначається: як спосіб буття людини у світі, специфічна людська форма активного ставлення до навколишнього світу, його цілеспрямована зміна і перетворення [76]; як застосування своєї праці до чого-небудь, тобто праця, дії людей у якій-небудь галузі, як робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини, як виявлення сили, енергії чого-небудь [2]. У філософії – як активна взаємодія людини з навколишньою дійсністю, в ході якого людина виступає як суб'єкт, цілеспрямовано впливає на об'єкт і задовольняє таким чином свої потреби [74]. При цьому суб'єкт визначається в філософії як носій предметно-практичної діяльності і пізнання (індивід або соціальна група); джерело активності, спрямованої на об'єкт [74], і з точки зору діалектики відрізняється властивою йому самосвідомістю, оскільки він опанував знаряддями предметно-практичної діяльності, формами мови, логічними категоріями, нормами естетичних, моральних оцінок тощо. Активна діяльність суб'єкта є умовою, завдяки якому той чи інший фрагмент об'єктивної реальності виступає як об'єкт, даний суб'єкту в формах його діяльності. Що ж до об'єкту, то його в філософії визначають як те, що протистоїть суб'єкту в його предметно-практичної та пізнавальної діяльності [74]. Об'єкт не тотожний об'єктивній реальності, а виступає як її частина, яка знаходиться у взаємодії із суб'єктом. Психологія вивчає діяльність як найважливіший компонент психіки. Так, психологія повинна вивчати не діяльність суб'єкта як таку, а «психіку і тільки психіку», правда, через розкриття її істотних об'єктивних зв'язків і опосередкувань, зокрема через дослідження діяльності. Системний аналіз, відрізняючись міждисциплінарним або понаддисциплінарним становищем, і будучи як би прикладної діалектикою, розглядає, зокрема, діяльність як складну систему, спрямовану на підготовку, обґрунтування і реалізацію рішення складних проблем: політичного, соціального, економічного, технічного й іншого характеру [4]. Інтегруючи системо-технічний, філософський та психологічний підходи до розуміння діяльності надається можливим визнати, що в її структурі присутні такі складові як потреби, мотиви, мета, результат, критерії та оцінка досягнення цілей, умови

діяльності, принципи та прийняті суспільством вимоги і норми, взаємодія яких відбувається під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища.

Мета займає особливе місце в структурі діяльності. Головним є питання – хто формує мету? Якщо цілі задаються ззовні, зокрема фахівцю – начальником тощо, то діяльність носить репродуктивний (виконавчий), нетворчий характер і проблеми утворення мети не виникає. У разі ж продуктивної діяльності, зокрема інноваційної, управлінської тощо, мета визначається самим суб'єктом, і процес цілепокладання стає досить складним процесом, що має свої власні стадії і етапи, методи і засоби, та визначається як проектування мети. Процес реалізації мети (виконання цілей) також характеризується в кожному конкретному випадку своїм змістом, своїми формами і своїми специфічними методами і засобами, своїми технологіями.

Зовсім особливе місце в структурі діяльності займають компоненти самосвідомості, які в разі індивідуального суб'єкта визначаються саморегуляцією, а в разі колективного суб'єкта, колективної діяльності – управлінням. При цьому управління слід розглядати як елемент, функцію організованих систем різної природи: біологічних, соціальних, технічних, що забезпечує збереження їх певної структури, підтримання режиму діяльності, реалізацію програми і мети діяльності. Діяльність неможлива без створення певного порядку, поділу праці, встановлення місця і функцій кожної людини в колективі, що здійснюються за допомогою управління. Тому важливою характеристикою діяльності є ступінь продуманості дій за всіма напрямками на кожному з етапів їх виконання. Діяльність здійснюється у взаємодії із середовищем (внутрішнім і зовнішнім), що являє собою сукупність всіх об'єктів / суб'єктів, що входять / не входять в систему, зміна властивостей і / або поведінка яких впливає на досліджувану систему, а також тих об'єктів / суб'єктів, чії властивості і / або поведінка яких змінюються в залежності від поведінки системи [12].

До зовнішніх (по відношенню до певного суб'єкту діяльності) впливів середовища відносяться: критерії оцінки відповідності результату мети; прийняті в суспільстві норми (правові, етичні, гігієнічні тощо) і принципи діяльності.

Умови діяльності (матеріально-технічні, фінансові, інформаційні й інші) можуть відноситися як до зовнішнього середовища, так і до внутрішнього, оскільки можуть входити до складу самої діяльності, враховуючи можливості активного впливу суб'єкта на створення умов своєї діяльності (наприклад, якщо не вистачає коштів на здійснення будь-якого проекту, можна спробувати знайти спонсорів, інвесторів – зацікавлені організації, які його профінансують тощо). Інваріантним для будь-якої діяльності є наступний набір груп умов: мотиваційні, кадрові, матеріально-технічні, науково-методичні, фінансові, організаційні, нормативно-правові, інформаційні умови. Хоча, звичайно, в кожному конкретному випадку ці групи умов матимуть свою специфіку.

З поміж існуючих видів діяльності (політична, технічна, економічна, екологічна тощо) найважливішою формою свідомої та цілеспрямованої трудової діяльності людей, у процесі якої вони здебільшого вступають в активні зв'язки з природою та економічні зв'язки й відносини між собою для створення економічних благ у різних сферах суспільного відтворення (безпосередньому виробництві, обміні, розподілі, споживанні), а також формують свою особистість, за [21] є економічна діяльність. Разом з тим слід зазначити, що не всі види економічної діяльності пов'язані з активною взаємодією «людина-природа». Є й такі, що відображають взаємодію між людьми у соціумі, зокрема економічна діяльність у сфері освіти, охорони здоров'я тощо. Тому економічна діяльність – це «всі види господарської діяльності людей, спрямовані для задоволення їхніх потреб і забезпечення матеріальних умов життя. При цьому вибирати способи задоволення потреб необхідно, зважаючи на обмеженість ресурсів».

Економічна діяльність здійснюється суб'єктами господарювання (економічними суб'єктами) в економічній сфері суспільства. Вони за [16] визначаються як: особи (фізичні чи юридичні (незалежно від організаційно-правової форми та форми власності), зокрема індивіди, домашні господарства, трудові колективи), що здійснюють діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів та

іншу господарську діяльність; група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими; органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності.

Економічна діяльність необхідна для перетворення ресурсів, наявних в розпорядженні суспільства в обмеженій кількості, в потрібні для споживання людиною економічні блага (товари, послуги), які задовольняють будь-яку її потребу. Вона здійснюється в межах процесу перетворення ресурсів в об'єкти споживання (ресурси → виробництво → розподіл → споживання), і включає виробництво і розподіл через те, що корисний результат (вироблені блага) можуть дати лише за їх отримання споживачем (рис. 1.1).

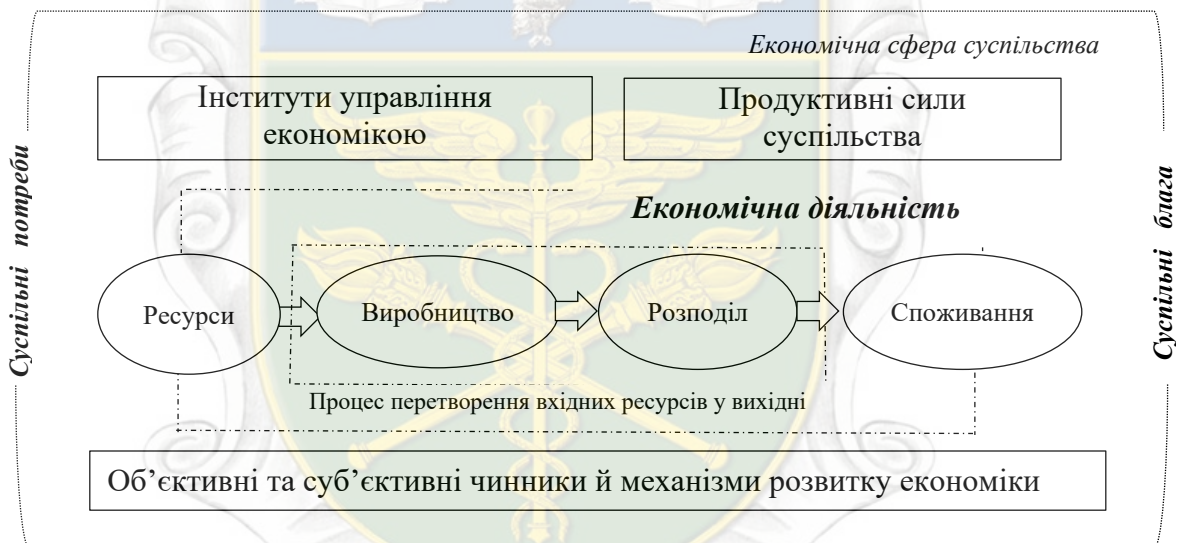

Рисунок 1.1 – Процес економічної діяльності підприємства

Як процес економічна діяльність має мету (створення благ і розвиток особистості), засоби (засоби виробництва) та результат (економічні блага у формі корисних для суспільства товарів і послуг), і органічно пов'язана з результатами минулої діяльності (успадкованими від минулих поколінь засобами праці,

нагромадженням досвідом та знаннями, в т. ч. науковими, глибиною суспільного поділу праці, цілеспрямованістю, перетворенням речовини природи та її пристосуванням до потреб людей, взаємодопомогою, співробітництвом та змагальністю (конкуренцією) [21].

Отже, з точки зору процесного підходу економічна діяльність є комплексом дій, що через поєднання ресурсів (устаткування, робоча сила, технології, сировина і матеріали тощо) і виробничого процесу для створення конкретних товарів і послуг, призводить до отримання певного переліку продукції.

Слід зазначити, що поняття «економічна діяльність» в довідковій та науковій літературі інтерпретується не однозначно, і з усього спектру нормативно-правових актів, що регулюють діяльність в економічній сфері, зустрічається лише у національному класифікаторі ДК 009:2010, що розроблений на основі затверджених ООН норм Міжнародної та Європейської класифікації видів економічної діяльності, і набув чинності з 1 січня 2013 р., та поясненнях до його позицій [32].

На законодавчому рівні, зокрема у Господарському [16] і Податковому кодексах України [59] оперують терміном «господарська діяльність», який є ключовим поняттям господарського права, і вирізняється такими ознаками доктринального визначення як:

- сфера здійснення – суспільне виробництво (господарська сфера);
- зміст – виробництво та реалізація продукції, виконання робіт, надання послуг відбувається не для власних потреб виробника, а для задоволення потреб інших осіб – споживачів у широкому розумінні (громадян як кінцевих споживачів, суб'єктів господарювання та різноманітних організацій, що використовують зазначені блага для задоволення своїх господарських чи інших потреб);
- передача зазначених благ іншим особам на платній основі, тобто їх функціонування у формі товару;
- професійні засади господарської діяльності;
- спеціальний суб'єкт, який повинен, зазвичай, мати статус суб'єкта

господарювання;

– поєднання приватних інтересів виробника (в одержанні прибутку чи інших вигід / переваг від господарської діяльності) та публічних інтересів (суспільства в особі широкого кола споживачів – в отриманні певних благ; держави – в отриманні податків та інших обов'язкових платежів від суб'єктів господарювання; територіальної громади – 1) в забезпечення зайнятості членів громади шляхом їх залучення на засадах індивідуального підприємництва чи трудового найму суб'єктами господарювання до господарської діяльності; 2) у задоволенні потреб громади в певних продукції, роботах, послугах; 3) в участі суб'єктів господарювання у вирішенні завдань територіальної громади в благоустрої; 4) у сплаті місцевих податків та зборів тощо) [16].

Контент-аналіз інтерпретації представлених у нормативно-правових актах і довідковій та науковій літературі понять «економічна діяльність» та «господарська діяльність» (додаток А) виявив їх часткову тотожність, що визначається ознакою одержання прибутку як мети здійснення діяльності, і підтверджується такими характеристиками як: відображення суспільно-корисної діяльності суб'єктів, зокрема фізичних і юридичних осіб, що здійснюється ними свідомо і цілеспрямовано; активні зв'язки суб'єктів з природою та економічні зв'язки й відносини між собою для створення економічних благ у різних сферах суспільного відтворення; засвідчення процесу виробництва і реалізації (обміну) матеріальних і нематеріальних благ у вигляді продукції, товарів, робіт, послуг; використання ресурсів і капіталу; орієнтація на досягнення результату у вигляді прибутку.

Викладене доводить, що економічна діяльність є складовою господарської діяльності і здійснюється не лише з метою отримання економічних результатів у вигляді прибутку, але й з метою досягнення соціальних й екологічних результатів.

Характерними ознаками економічної діяльності є: активна участь людини у суспільному виробництві; використання ресурсів та капіталу; наявність процесів зміни первісного стану ресурсів; вартісний і кількісний вимір результатів діяльності;

задоволення суспільних інтересів; створення додаткової вартості; виробництво товарів (робіт, послуг) та отримання прибутку (не обов'язково) як результат діяльності; наявність економічних зв'язків з різними учасниками економічних відносин (персонал, державні органи, зарубіжні партнери чи організації, банки тощо); наявність правового підґрунтя здійснення діяльності (зобов'язання та відповідальність) й дотримання відповідних норм.

Як відомо, економічна активність – складний багатогранний феномен, який ідентифікують на рівні підприємства, галузі, регіону, держави, і який, як взаємопов'язана категорія стратегічного характеру, слугує важливим індикатором соціально-економічного розвитку країни.

Вважаємо, що зведення даного поняття лише до кількісної характеристики стану економічної діяльності, зокрема до показників прибутковості, не забезпечує комплексності оцінки і суттєво звужує уявлення про потенціал формування економічної активності та інтенсивність зміни її рівня, що визначаються зміною ресурсів, активів, капіталу, доходів, витрат і результатів економічної діяльності підприємства, не відображає її тактичний і стратегічний характер.

Репрезентована в економічній літературі варіативність наукової думки щодо сутності економічної активності підприємства доводить, що вона є формою прояву його економічної діяльності (додаток Б).

Визначені ознаки дозволяють сформуванню цілісного уявлення про економічну діяльність підприємства як такої, що орієнтована на задоволення суспільних потреб завдяки виробництву й обміну матеріальними благами та послугами і здійснюється за активної участі людини у суспільному виробництві на різних рівнях господарювання.

Авторський підхід до розуміння економічної активності підприємства ґрунтується на системному підході та об'єднує три вектори:

1) здатності до економічної діяльності та досягнення поставлених цілей шляхом ефективною взаємодії із навколишнім бізнес-середовищем як з приводу виробництва, обміну та розподілу, так і з приводу збереження та споживання наявних ресурсів;

2) забезпечення здатності підприємства як економічної системи «після деякого збурення (зміни параметрів і показників) швидко повертатися до стану, не гіршого за попередній, зберігати його як завгодно довго, і поліпшувати до рівня збурення тільки за умови позитивної зміни економічних параметрів системи»;

3) представлення підприємства у вигляді динамічної системи із притаманним лише їй власним рухом у часі і просторі, що забезпечує формування уявлення про стан економічної діяльності підприємства в певний момент часу, його подальшу економічну поведінку та розвиток.

Стосовно видових проявів активності на рівні підприємств зазначимо, що наразі констатується відсутність єдиного підходу до систематизації типових ознак економічної активності суб'єктів економічної діяльності, що ускладнює проблематику причинно-наслідкових послідовностей її забезпечення, і, відповідно, визначає необхідність визначення архітектурно-композиційних складових та конкретизації видів економічної активності підприємств в контексті ідентифікації її як об'єкта управління та складової системи обліково-аналітичного її забезпечення.

З огляду на те що економічна активність підприємства є проявом економічної поведінки, що визначається його діяльністю відповідно до обраної економічної політики, і враховуючи, що підприємства в процесі економічної діяльності вирішують низку завдань у комерційній, фінансовій, кадровій, управлінській, інвестиційній, інноваційній, соціальній, ринковій сферах, правомірно вважати, що формування економічної активності підприємства залежить від активності в цих сферах. Виходячи з цього можливим є поділ економічної активності за функціональною спрямованістю: комерційна, фінансова, управлінська, кадрова (трудова), ринкова, інноваційна, інвестиційна, соціальна, екологічна тощо (додаток В).

Отже, для комплексного уявлення про економічну активність підприємства її архітектоніка має ґрунтуватись на цільових потребах, функціях і напрямах здійснення економічної діяльності у визначеному періоді, враховувати функціональні зони економічної поведінки, структурні взаємозв'язки із бізнес-середовищем та потенціал

їх змін в процесі функціонування підприємства.

1.2. Характеристика виду діяльності та організаційно-економічна характеристика Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк»

Об'єктом дослідження обрано Приватне акціонерне товариство «Вінницький завод «Маяк», яке засновано відповідно до рішення Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України (наказ №1394 від 31.10.94) шляхом перетворення державного підприємства «Вінницький завод «Маяк» у ПРАТ «Маяк» відповідно до Указу Президента України від 15.06.93 р. №210/93 «Про корпоратизацію підприємств» та «Положення про порядок корпоратизації», затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 05.07.93 р. № 508.

Повне найменування: Приватне акціонерне товариство «Вінницький завод «Маяк». Код за ЄДРПОУ: 14307771. Місцезнаходження: 21021, м. Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 145.

Основним видом діяльності Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк» є виробництво електронно-обчислювальних машин та іншого устаткування.

Підприємство діє на основі засновницького договору, Статуту і у відповідності з чинним на території України законодавством.

Досліджуване підприємство є юридичною особою з моменту його реєстрації у встановленому порядку, володіє окремим майном на правах загальночасткової власності учасників підприємства, має самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в українських та зарубіжних банках, печатку та штампи зі своїм найменуванням та інші реквізити.

Також, підприємство має право від свого імені укладати договори, набувати майнові та особисті немайнові права, є позивачем і відповідачем в арбітражному і

третейському суді.

Основна мета даного підприємства – отримання прибутку для вирішення соціально-економічних питань його розвитку, підвищення добробуту його власників та членів трудового колективу.

На сьогодні ПРАТ «Вінницький завод «Маяк» є одним із найбільших виробничих підприємств у Вінницькій області, що поєднує традиції оборонного підприємства та передових технологій із сучасним дизайном. Починаючи з 1997 року, підприємство займається розробкою та виготовленням широкого асортименту продукції, в тому числі як основного – високоякісних електричних нагрівальних приладів: маслонаповнені електрорадіатори, електроконвектори, тепловентилятори, теплові завіси, інфрачервоні обігрівачі, побутові електроплитки, електричні котли.

Вся продукція заводу випускається під зареєстрованою торговою маркою «Термія». Підприємство встановлює гарантійний строк на свої вироби від 2 до 5 років. Продукція сертифікована у відповідності до вимог митного союзу.

Основними видами діяльності товариства є:

- виробництво електричних побутових приладів;
- виробництво радіаторів і котлів центрального опалення;
- виробництво інших готових металевих виробів;
- торгівля автомобілями та легковими автотранспортними засобами, технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів;
- оптова торгівля іншими машинами та устаткуванням, роздрібна торгівля побутовими електротоварами, радіо- та теле-апаратурою;
- оптова торгівля побутовими електротоварами й електронною апаратурою побутового призначення для приймання, записування, відтворення звуку й зображення;
- роздрібна торгівля побутовими електротоварами в спеціалізованих магазинах;
- виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства;
- надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого

майна;

- постачання пари, гарячої води та кондиційованого повітря.

Сировинна база для виробництва знаходиться в Україні. Серед вітчизняних постачальників, які займають більше 10 відсотків в загальному обсязі постачання є:

- 1) м. Вінниця «Егаско»;
- 2) м. Вінниця «Торгтехніка ПАК»;
- 3) м. Васильків «Метсервіс»;
- 4) м. Київ ТОВ «Лаковер»;
- 5) м. Київ ТОВ «Метінвест-СМЦ».

ПРАТ «Вінницький завод «Маяк» розміщений на земельній ділянці загальною площею 14,1846 га, що розташована за адресою м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 105. Будівлі виробничого призначення займають площу 31516,9 кв. м. Для виробництва продукції використовується таке технологічне обладнання: механозаготівельне; штампувальне; зварювальне; гальванічне; порошково-фарбувальне; пластмасоливарне; складально-пакувальне.

Для того, щоб підвищити конкурентоспроможність своєї продукції, ПРАТ «Вінницький завод «Маяк» в останній час перейшло на комплектуючі імпортного виробництва. Основні країни постачальників комплектуючих: Китай, Німеччина, Італія, Угорщина.

У зв'язку з тим, що підприємство працює в галузі машинобудівної промисловості, яка значно відстає від таких розвинутих країн як Японія, Німеччина, Америка, має місце необхідність впровадження нових технологій, направлених на виготовлення конкурентоспроможної продукції. ПРАТ «Вінницький завод «Маяк» має конкурентів в галузі по виробництву масляних електрорадіаторів, електроконвекторів. Серед конкурентних товарів на споживчому ринку слід відмітити такі торгові марки:

- по електричним конвекторам «Atlantik», «Noirot», «Thermor» (Франція), «Beha», «Nobo» (Норвегія), «Тепломаш» (Україна);

- по електричним радіаторам маслонаповненим: «DeLohghi» (Італія), «EWT» (Чехія), «TESY» (Болгарія) та «Element», «Clatronac», «Sharlett», «Verelly» (КНР);
- по радіаторам для опалення: «Regulus» (Польща), «Demrad» (Туречина), «Korado» (Чехія), «Purmo» (Фінляндія).

Конкурентами в виробництві теплоенергії є підприємство «Вінницятеплокомуненрго», по електроплитці - фірма «Елна-сервіс», м. Вінниця.

На сьогодні продукція ПРАТ «Вінницький завод «Маяк» за своїми показникам та зовнішньому вигляду наближається до продукції провідних європейських фірм, але конкурувати на європейському ринку не може, бо дорожче.

Підприємство залежне від сезонних змін. Виробництво та реалізація продукції збільшується в осінньо-зимовий період. Її збут припадає на жовтень-лютий, на період холодів, а весь останній час накопичуються необхідні матеріали, комплектуючі.

Працівники в цей період знаходяться у відпустках за свій рахунок, або працюють з неповним навантаженням.

Для ефективного використання виробничих та службових приміщень та для поповнення обігових коштів, підприємство здає в оренду вільні приміщення. Основними орендарями є: ТОВ «Алергоцентр КПП»; ПП «Алеопак»; ТОВ «Автоцентр Поділля»; ТОВ «Промавтоматика Вінниця»; ТОВ «Антарес-сталь груп»; ТОВ «Вінницябуд».

ПРАТ «Вінницький завод «Маяк» складається з головного підприємства та дочірніх підприємств. Чисельність працюючих 582 чоловік. Очолює ПрАТ «Маяк» голова правління – генеральний директор, якому підпорядковані: адміністрація головного підприємства; директора дочірніх підприємств.

Згідно рішення загальних зборів у різні часи на ПРАТ «Вінницький завод «Маяк» створено 5 дочірніх підприємств, що значно розширило поле діяльності, зменшило витрати та дозволило в складний час заробляти прибуток окремими підрозділами. ПрАТ «Маяк» здійснило внески у статутні фонди вищеназваних підприємств основними засобами для створення цілісного майнового комплексу в

обмін на корпоративні права.

Дочірнє підприємство «Теплокомуненерго «Маяк» ПРАТ «Вінницький завод «Маяк» - здійснює діяльність на внутрішньому ринку по постачанню теплової енергії для потреб населення, бюджетних установ та інших категорій населення. Місцезнаходження - 21030, м. Вінниця, вул. В. Інтернаціоналістів, б. 2Е. Частка материнської компанії в статутному фонді складає 100%. Кількість працюючих - 60 чоловік.

Дочірнє підприємство зовнішньоекономічна фірма «Маяк» ПРАТ «Вінницький завод «Маяк» - займається експортно-імпортними торговельними операціями та здійснює маркетингові дослідження. Фірма продає продукцію товариства в країни ближнього та дальнього зарубіжжя, а також закуповує комплектуючі для її виробництва. Місцезнаходження - 21029, м. Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 105-Б. Частка материнської компанії в статутному фонді складає 100%. Кількість працюючих - 14 чоловік.

Дочірнє підприємство «Автомобіліст-Маяк» ПРАТ «Вінницький завод «Маяк» - надає транспортні послуги, виконує ремонт та утримання транспортних засобів. Місцезнаходження - 21021, м. Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 145. Частка материнської компанії в статутному фонді складає 100%. Кількість працюючих - 2 чоловіка.

Дочірнє підприємство «ЖЕК Маяк ПРАТ «Вінницький завод «Маяк» - надає комунальні послуги населенню. Має на обслуговуванні гуртожиток. Місцезнаходження - 21030, м. Вінниця, вул. В. Порики, 43. Частка материнської компанії в статутному фонді складає 100%. Кількість працюючих - 18 чоловік.

Представництв, філій та інших відокремлених структурних підрозділів немає. Змін в організаційній структурі емітента у відповідності з попереднім звітним періодом не було.

Бухгалтерський облік на підприємстві ведеться по журнально-ордерній системі рахівництва відповідно до положень (стандартів) фінансової звітності (П(С)БО)

бухгалтерського обліку та вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та інших нормативних документів з питань організації бухгалтерського обліку.

Річна фінансова звітність складається відповідно до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та положень (стандартів) фінансової звітності (П(С)БО). Сукупність принципів, методів і процедур, що використовувались для складання і подання фінансової звітності відповідають наказу про облікову політику підприємства та Положенню про облікову політику та організацію бухгалтерського обліку ПРАТ «Вінницький завод «Маяк».

Облікова політика підприємства будується з використанням принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності: автономність; обачність (обережність); повне висвітлення (відображення); послідовність; безперервність; відповідність нарахування доходів і витрат; превалювання (перевага) сутності над формою; історична (фактична собівартість); єдиний грошовий вимірник; періодичність.

Амортизація основних засобів та інших необоротних активів здійснюється прямолінійним методом із застосуванням допустимих строків, визначених Податковим кодексом України. Ліквідаційна вартість об'єктів основних засобів не розраховується і з метою амортизації прирівнюється нулю. Товарно-матеріальні цінності для цілей бухгалтерського обліку відображаються в балансі відповідно до П(С)БО 9 «Запаси» за фактичною собівартістю. Одиницею обліку запасів в бухгалтерському обліку є їх найменування. Запаси визнані активом, якщо існує ймовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням та їх вартість може бути достовірно визначена. Запаси, які не приносять підприємству економічної вигоди в майбутньому, визначаються неліквідними і списуються по бухгалтерському обліку, а при складанні фінансової звітності не відображаються в балансі.

Для здійснення загальної характеристики показників фінансово-господарської

діяльності Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк» на основі звітності (додатки Г-К) визначено та проаналізовано основні показники (додаток Л, таблиця Л.1). Як видно з наведених даних, у 2022 році порівняно з 2021 роком показники збільшуються. А саме: виручка від реалізації товарів збільшилась на 260726 тис. грн. або на 67,88%; загальна сума витрат також збільшилась за рахунок значного зростання витрат на збут на 9935 тис. грн. або на 79,72% і інших операційних витрат на 57158 тис. грн. або на 140,15%. Фінансовий результат від операційної діяльності значно збільшився у 2022 році на 105338 тис. грн. у порівнянні з 2018 роком і на 75846 тис. грн. у порівнянні з 2021 роком. Але за рахунок впливу як внутрішніх, так і зовнішніх факторів за результатами роботи у 2018 і 2020 роках підприємство отримало збиток в сумі 5063 тис. грн. і 2109 тис. грн. відповідно. Тоді як у 2021-2022 роках ситуація значно покращилась і чистий прибуток склав 26893 тис. грн. і 79773 тис. грн. відповідно. Рівень рентабельності (збитковості) змінювався аналогічно та в 2022 році значно зріс і склав 12,37%, в той час як у 2021 році він складав лише 74%. Це свідчить про деяке покращення фінансового стану Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк».

Можна зробити висновки, що за рахунок впливу таких факторів, як збільшення обсягу реалізації продукції, зменшення дебіторської та кредиторської заборгованості, зменшення поточних зобов'язань з бюджетом і з оплати праці, результати діяльності Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк» покращились. На збільшення чистого прибутку вплинули додаткові договори з постачальниками, збільшення асортименту товарів. Загалом, в даний момент ситуація на підприємстві стабільна, показники у 2022 році мають тенденцію до зростання, а це свідчить про успішну діяльність.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1 Концепція формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств

Найбільш перспективним напрямком вирішення проблем вважаємо інтегрований підхід до формування обліково-аналітичної інформації (фінансового та не фінансового характеру) та її акумуляцію в єдиному контурі системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств. Така інформація об'єднує управління, людей, процеси, технології, які розглядаються як єдина система, а не тільки як окремі елементи. В результаті взаємодії в системі виникає нова якість, яка не властива жодному елементу системи окремо, але властиве всій системі, – інтегральний ефект [64].

Відносно об'єкта дослідження таким є інформація, що дозволяє об'єднати в єдиному просторово- комунікативному та соціально-культурному просторі різні види даних щодо економічної активності підприємств, реалізувати інтереси внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів у інформаційному просторі шляхом фокусування їх інформаційних запитів і формування відповідних інформаційних ресурсів у вигляді реляційних баз даних, що стануть заміною традиційній інформації, яка використовується на підприємствах для прийняття рішень, пов'язаних з економічною активністю.

Під концепцією формування стратегічно орієнтованої інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств слід розуміти комплекс поглядів на виконання завдань зі створення архітектури єдиного інформаційного простору управління, яка презентує окреслений концепт і визначає науковий, теоретичний і прикладний базис його реалізації (рис.

2.1).

Рисунок 2.1 – Профіль концепції формування інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств [56, 66]

Контент аналіз сучасної термінології обліково-аналітичного забезпечення дозволив встановити, що попри домінуючий концепт про його невід'ємну єдність із загальною інформаційною системою управління, об'єднання облікових та аналітичних процесів і призначення для збирання, систематизації, опрацювання, зберігання, використання та поширення інформації для управління, наразі науковцями не розроблено єдиного підходу до визначення даної дефініції. При цьому явно простежуються системний, інтегрований, процесний, інформаційний та діяльнісний підходи [66].

Ґрунтуючись на викладеному, під обліково-аналітичним забезпеченням управління економічною активністю підприємств пропонуємо розуміти стратегічно орієнтовану інтегровану систему, що являє собою синергію компонент обліку, аналізу і контролінгу, які в процесі реалізації функціональних завдань взаємодіють через інформаційні потоки і забезпечують генерування і передачу релевантної інформації

для прийняття управлінських рішень з досягнення цільових параметрів розвитку економічної активності.

Таке трактування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств дозволяє розглядати його у трьох аспектах, зокрема як:

1) невід'ємну складову системи стратегічного адаптивного управління економічною активністю, яка забезпечує задоволення інформаційних потреб менеджменту всіх рівнів;

2) інтегровану систему стратегічного типу, функціональними складовими якої є облік, аналіз і контролінг, комплексна реалізація завдань яких орієнтована на максимальне задоволення інформаційних запитів управління;

3) систему взаємопов'язаних та взаємообумовлених інформаційних потоків в процесі формування, оброблення й передавання в режимі реального часу облікової та аналітичної інформації в розрізах, необхідних для реалізації тактичних і стратегічних завдань управління [30, 66].

Тому при формулюванні головного концепту і теоретичних гіпотез формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств слід враховувати, що це інтегрована система стратегічного типу, яка функціонує у складі інформаційної системи управління підприємством з метою задоволення інформаційних запитів управлінського персоналу всіх рівнів, і через комплексну реалізацію функцій обліку, аналізу і контролінгу забезпечує створення релевантних баз даних для прийняття управлінських рішень тактичного і стратегічного характеру. Визначальною передумовою ефективності формування стратегічно орієнтованої інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств є визначення інформаційних потреб менеджменту, що відображають стратегію і варіанти досягнення цільових параметрів її розвитку (ідентифікація у кількісно-якісних вимірах), їх імплементація й інтеграція в процес систематизації обліково-аналітичної інформації та розвиток механізму зворотного зв'язку, що свідчить про ступінь задоволеності користувачів інформації.

Оскільки цільова спрямованість системи управління економічною активністю визначається місією підприємства і реалізується за допомогою обраної стратегії, остання підлягає трансформації в систему відповідних індикаторів економічної активності.

Виявлення, обробку, зберігання і поширення цих видів інформації в процесі управління економічною активністю підприємств забезпечують основні функції інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень – облік і аналіз. Облік спрямований на накопичення інформації (облікова), а аналіз – на її обробку та створення нової інформації, яка прийнятна, зрозуміла і оцінена користувачами як корисна (аналітична). В рамках інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств симбіоз функціональних завдань обліку та аналізу забезпечує створення і отримання якісно нового рівня релевантної обліково-аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень і контролю за їх виконанням, і орієнтований на реалізацію процедур: збору і первинної оцінки інформації на достовірність і відповідність; обробки та накопичення інформації в різних розрізах; оцінки, аналізу та узагальнення інформації; моделювання, прогнозування та підготовки інформаційних та аналітичних повідомлень в межах поточного інформування суб'єктів управління; прийняття управлінських рішень [78].

Знання інформаційних потреб, в свою чергу, дозволяє виявити канали взаємодії інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення і її функціональних підсистем з системою управління економічною активністю підприємства та забезпечити оптимізацію вертикальних інформаційних потоків даних для прийняття управлінських рішень, а саме: спадний потік вказівок і вимог до формування обліково-аналітичної інформації, необхідної для цілей управління, і висхідний потік обліково-аналітичної інформації як ресурсу, готового до використання для цілей управління.

Слід зазначити, що чим більш точно і повно будуть визначені інформаційні запити суб'єктів управління, тим більш якісною буде обліково-аналітична інформація.

Її цінність для управління економічною активністю підприємства детермінується такими якісними характеристиками обліково-аналітичної інформації, як: релевантність, зрозумілість, ефективність, своєчасність, надійність, достовірність, порівнянність, повнота, корисність, дієвість, оптимальність, регулярність, доречність тощо [24].

Становлення наукового базису концепції формування стратегічно-орієнтованої інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств завершує обґрунтування базових підходів, дотримання яких дозволить аргументовано впливати на інтерпретацію та розвиток теоретичних засад обліково-аналітичних категорій, також формувати і відображати обліково-аналітичні дані у різних видах обліку та звітності у потрібних аналітичних розрізах. Впоратися з розв'язанням цих проблемних завдань на практиці здатні системно-структурований, ситуаційний, функціональний, процесний, адаптивний, функціональний, інжиніринговий, ціннісно-орієнтований, інформаційний підходи та наукові підходи, сформульовані Радою із розробки стандартів бухгалтерського обліку (FASB), а саме – податковий, правовий, етичний, економічний, поведінковий, структурний [24].

Відмітимо, що об'єктом інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств нами визначено процес збору, реєстрації, узагальнення та трансформації даних про потенціал її формування і розвитку, що генеруються в процесі обліку, аналізу і контролінгу.

Відповідно предметом подібної системи є – теоретико-методологічні, методичні та практичні аспекти процесу формування обліково-аналітичної інформації щодо потенціалу та розвитку економічної активності підприємств, а її суб'єктом – користувачі обліково-аналітичної інформації, якими виступають адміністративні працівники підприємства, внутрішній персонал, що залучається до процесу управління економічною активністю підприємства, а також зовнішні користувачі інформації.

За мету інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення

стратегічного типу визначено процес формування та своєчасної передачі релевантної обліково-аналітичної інформації для забезпечення якісного інформаційного супроводу прийняття і контролю виконання на різних рівнях (оперативний, тактичний, стратегічний) управлінських рішень щодо потенціалу формування і підвищення рівня економічної активності підприємств в умовах змін бізнес-середовища та інформаційних запитів управлінського персоналу. Як і будь-яка система інтегрована система обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю стратегічного типу для забезпечення ефективності її функціонування і подальшого розвитку має бути підпорядкована певним принципам формування. Ці принципи встановлюють для суб'єктів обліково-аналітичного і управлінського процесів правила дій і поведінки, сприяють їх узгодженню, координуванню і регулюванню задля підвищення ефективності облікових, аналітичних, контролінгових і управлінських процедур, що в комплексі підвищують якість інформаційного супроводу прийняття і реалізації управлінських рішень у сфері економічної активності. До пакету принципів формування стратегічно-орієнтованої інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств включають принципи цільової спрямованості системності, своєчасності, гнучкості, безперервності, координації, єдності, оптимальності, релевантності та надійності, науковості, оперативності та дієвості. З огляду на це в якості основних її функцій визначено інформаційну, облікову, аналітичну, контролінгову та корегуючу [14].

Реалізація цих функцій забезпечується інтеграцією функцій відповідних складових інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств стратегічного типу, а саме – обліку, аналізу та контролінгу, які є самостійними цілісними системами, орієнтованими на задоволення інформаційних запитів користувачів інформації під час розробки оперативних, тактичних і стратегічних рішень на всіх рівнях управління, і характеризуються притаманними їм управлінськими процедурами, методиками, технологіями та

технічним супроводом.

Основним функціональним призначенням складових стратегічно орієнтованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств є:

– облікової системи – розроблення внутрішніх регламентів облікового процесу та облікових процедур за видами обліку (управлінський, фінансовий, стратегічний), забезпечення ефективності облікового процесу (виявлення, вимірювання, фіксація, реєстрація, узагальнення, накопичення, зберігання) за всіма операціями, пов'язаними із формуванням та використанням потенціалу економічної активності підприємства, складання управлінської та фінансової звітності;

– аналітичної системи – підготовка даних для аналізу, їх аналітична обробка та узагальнення результатів аналізу стану та структури потенціалу формування та рівня економічної активності підприємства в цілому і у розрізі функціональних складових економічної діяльності у ретроспективному і перспективному розрізах, їх інтерпретація, формування пропозицій для управління;

– контролінгової системи – підготовка, контрольна обробка та формування висновків стосовно достовірності обліково-аналітичної інформації та її використання в управлінні економічною активністю підприємства, забезпечення постійного контролю і моніторингу реалізації прийнятих управлінських рішень в сфері забезпечення економічної активності та розвитку, ідентифікація ризиків й можливості усунення наслідків їх негативних впливів, оцінювальні та корегувальні заходи, що здійснюються за результатами виявлення ризиків, критичних подій, неефективного використання потенціалу економічної активності тощо.

Таким чином, інтеграція функцій облікової, аналітичної та контролінгової систем в єдиному контурі інтегрованої обліково-аналітичної системи відбувається в процесі їх функціонування. Завдяки наявності таких взаємних зв'язків між складовими інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення відбувається збагачення інструментів інтеграції інформації.

2.2 Організаційні засади аналізу економічної активності підприємства

Розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням бажаних параметрів розвитку економічної активності підприємств, потребує посилення аналітичної складової інформаційної підтримки управління, і визначає необхідність удосконалення і розвитку методичних підходів до оцінки рівня економічної активності та потенціалу його формування.

Аналітичне забезпечення управління економічною активністю підприємства пропонуємо розглядати як систему інформаційної підтримки розробки, прийняття і здійснення контролю за виконанням прийнятих управлінських рішень, яка є складовою частиною загальної системи управління підприємством, що забезпечує оперативне формування релевантної інформації про результати та ефективність економічної діяльності, причини їх змін, можливі резерви і перспективи подальшого розвитку. Дане визначення відповідає сучасним вимогам організації інтегрованих систем менеджменту, оскільки трактує аналітичне забезпечення як інформаційну систему, яка інтегрується з системою управління економічною активністю в загальну систему управління підприємством і забезпечує оперативність інфокомунікаційної взаємодії в межах аналітичного процесу, при прийнятті управлінських рішень, контролю їх виконання та оцінки ефективності.

Ключовими завданнями системи аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємства, є:

- 1) формування методологічної платформи аналізу економічної активності торговельного підприємства;
- 2) системне забезпечення (нормативно-правове; організаційне; інформаційне; методичне; технічне; кадрове) підтримки аналітичного процесу;
- 3) формування єдиного інформаційного поля для аналізу і прийняття рішень шляхом створення управлінської інформації про потенціал формування і перспективи

розвитку економічної активності підприємства, його зовнішні і внутрішні взаємозв'язки з бізнес-середовищем тощо;

4) аналітичне опрацювання з використанням сучасних інформаційних технологій і методичного інструментарію економічного аналізу інформаційних масивів даних системи облікового забезпечення;

5) розробка сценаріїв і прогнозів формування потенціалу економічної активності підприємства та її розвитку;

6) ідентифікація стратегічних орієнтирів, обґрунтування заходів і реалізація механізмів стимулювання і підвищення рівня економічної активності підприємства;

7) сприяння прийняттю обґрунтованих управлінських рішень в сфері управління економічною активністю підприємства та досягнення бажаного рівня розвитку.

Вважаємо, що організувати роботу з аналізу економічної активності підприємства означає впорядкувати її в цілісну систему з чітко визначеними передумовами, компонентним складом і процесом її здійснення (рис. 2.2).

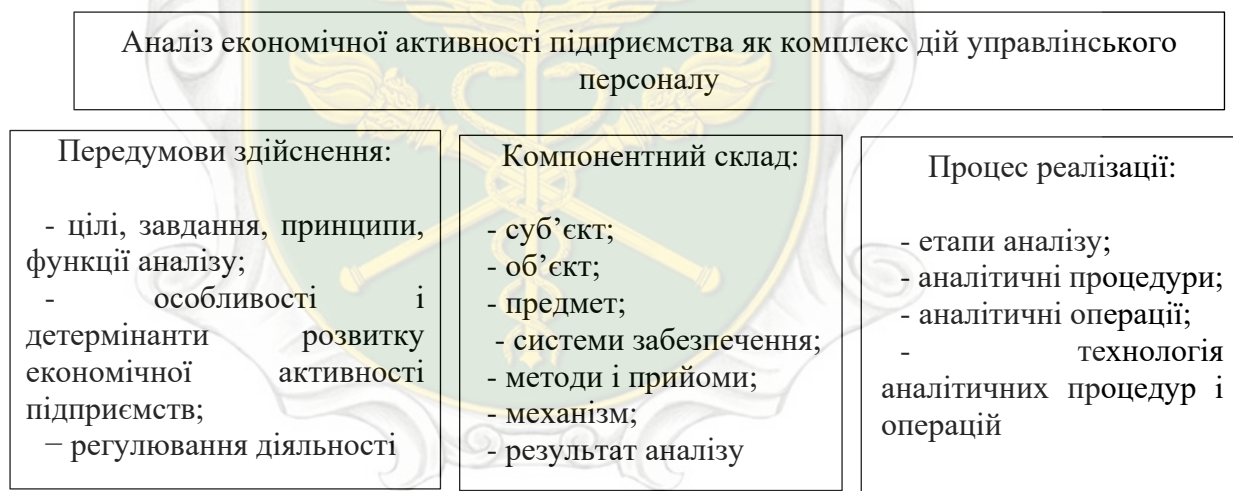

Рисунок 2.2 – Системоутворюючий базис аналізу економічної активності підприємства

Наразі у науковій літературі не існує єдиного методу оцінювання економічної активності підприємств. Основні методики оцінки можна згрупувати за такими ознаками: за складністю: прості кількісні та складні багатофакторні; за одиницями виміру: кількісні та експертні методики; за ознакою параметрів оцінки, що використовуються: змістовні та порівняльні методики [73].

Найпоширенішими є прості кількісні методики оцінки економічної активності підприємств. Як відомо, одиницею виміру у кількісних методиках виступають класичні відносні та абсолютні одиниці вимірювання: коефіцієнти, проценти, вартісні показники тощо. Експертні методи базуються на системі оцінювання у балах та передбачають залучення експертів із даного питання. Змістовні методики складаються з оцінки складових економічної активності або виділених факторів її формування, а порівняльні містять оцінку економічної активності шляхом порівняння продукції або результатів діяльності підприємства з конкурентами.

В будь-якій господарській діяльності (економічній системі) існує лише три типи елементів поділу праці: витрати, результати (прибуток, ефект), порівняння результатів і витрат. Виходячи з цього, на практиці використовуються три групи методів оцінювання: дохідний (результатний), витратний, ринковий (результатно-витратний). Дохідний метод визначення економічної активності підприємств вимагає розрахунок показників доходу та рентабельності. В результаті розрахунку буде отримано показник економічної активності підприємства, за допомогою якого підприємство буде мати можливість проаналізувати та оцінити рівень власної активності на певному ринку, виявити показники, які підвищують або знижують цю активність та позначаються на результаті діяльності. Витратний метод складається з ресурсної оцінки всього соціально-організаційного й земельно-майнового комплексу підприємства на основі обліку та аудиту всіх витрат, необхідних для його відтворення (заміщення) на конкретну дату. Результативний, або ринковий, метод передбачає визначення максимально можливої вартості, до якої має прагнути підприємство для максимізації альтернативних доходів і мінімізації альтернативних витрат [73, с. 124].

У розбудову концептуальних засад та з метою забезпечення подальшого розвитку методичного забезпечення аналізу економічної активності підприємств, на нашу думку, необхідно побудувати функціональну модель, яка відповідно до визначеної мети і завдань аналізу конкретизує напрями та методичний інструментарій реалізації аналітичних процедур, що в комплексі забезпечує пошук внутрішніх можливостей підвищення рівня та покращення потенціалу формування економічної активності підприємства (в цілому і у розрізі функціональних її напрямів).

В процесі дослідження впливу на рівень економічної активності підприємств чинників внутрішнього середовища в якості факторних моделей залежності пропонуємо обирати алгоритми розрахунку показників економічності та ефективності (раціональності та результативності) комерційної, фінансової, інвестиційної, інноваційної, ринкової, кадрової, управлінської, соціальної, екологічної діяльності. Вони можуть бути розширені залежно від глибини дослідження та інформаційних запитів управління. Оцінку факторів зміни економічної активності пропонуємо здійснювати із використанням методів детермінованого та стохастичного факторного аналізу, а саме: повних ланцюгових підстановок, абсолютних і відносних різниць, інтегрального, подовжньої участі, кореляційно-регресійного аналізу тощо. Завершується аналіз економічної активності підприємства пошуком і практичною реалізацією заходів із залучення виявлених можливостей підвищення економічної активності підприємства задля забезпечення сталого розвитку. Основу пошуку внутрішніх можливостей складають результати факторного аналізу, а заходи з їх практичної реалізації обумовлюються загальною політикою управління, що відповідає обраній стратегії розвитку підприємства, та формують пріоритетні вектори стимулювання економічної активності [33].

Зовнішні ж можливості стимулювання економічної активності підприємств, орієнтовано на відновлення конкурентоспроможності вітчизняної економіки та підвищення рівня життя населення, і визначаються державною політикою економічного зростання.

Серед визначених напрямів оцінки економічної активності підприємств на особливу увагу заслуговує оцінка потенціалу її формування. Загалом потенціал економічної активності підприємства визначається наявними можливостями, зокрема наявністю фінансово-економічних ресурсів та здатністю до їх ефективного використання в процесі функціонування, подальшого руху і переходу на якісно новий рівень розвитку. Втілення можливостей відбувається через створення підприємством цінностей, які є універсальною характеристикою виконання основних поставлених завдань, а цінності, які створюються, конкретизуються у результатах, а саме – у набутих підприємством вигодах [9, с. 58].

Для обробки і дослідження інформації про потенціал формування та рівень економічної активності підприємств використовуються як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи аналізу. Найбільш поширеними з них є: традиційні методи аналізу (порівняння, метод відносних і середніх величин, групування, графічний і табличний методи представлення даних); методи детермінованого (ланцюгових підстановок, абсолютних різниць, інтегральний) і стохастичного (кореляційно-регресійний аналіз, математичне програмування, матричні методи і моделі) факторного аналізу; евристичні методи аналізу, які базуються на професійному досвіді та інтуїції фахівців аналітичного підрозділу. Комплекс цих методів представляє методичний інструментарій, доцільність застосування якого в процесі підготовки аналітичної інформації для управління повинна відповідати цілям, завданням і напрямкам аналізу, забезпечуючи реалізацію його функцій в системі управління підприємством і адаптацію результатів інформаційним запитами користувачів, а також визначатися технічними можливостями і доречністю для виконання визначених аналітичних процедур відповідно до обраної методики [20, 73].

Слід зазначити, що інформатизація оцінки економічної активності підприємств може здійснюватися за допомогою спеціалізованих статистичних чи аналітичних пакетів («STATISTICA», «SPSS Statistics», «STATGRAPHICS», «STADIA» тощо), а також електронних таблиць Microsoft Office Excel. Так, програмний продукт

«Statistica» компанії «StatSoft» дозволяє проводити: одновимірний і багатовимірний дисперсійний аналіз; лінійний аналіз; нелінійне оцінювання; кластерний аналіз; одновимірний і багатовимірний аналіз відповідностей; лінійний дискримінантний аналіз; факторний аналіз й інші. Широке використання електронних таблиць Microsoft Office Excel пов'язано з їх можливостями проводити обробку даних на основі математичних і статистичних формул, а також за допомогою надбудови «Пакет аналізу». З огляду на це для задоволення потреб аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємства доцільно створити окремий модуль, який буде функціонувати в операційному середовищі Windows як додаток до Excel, і, використовуючи в повному обсязі всі його можливості, забезпечить комплексне і системне оцінювання потенціалу формування та рівня економічної активності підприємства [20].

Як бачимо, в своєму арсеналі економічний аналіз налічує безліч методів та прийомів. Найбільш прогресивним для застосування в сучасних економічних реаліях, і таким, що може бути використаний для оцінки потенціалу формування економічної активності підприємств, є матричний метод. З поміж інших його вирізняє інформативність, комплексність та зручність. Він дозволяє здійснювати оцінку економічної активності як за функціональними її напрямками (на підставі певних показників економічності, ефективності і результативності та локальних інтегральних показників активності), так і в цілому по підприємству (на підставі локальних інтегральних показників активності, та показників, що їх формують), забезпечуючи тим самим можливість інтегральної оцінки потенціалу формування економічної активності підприємства [69].

В комплексі це дозволяє забезпечити інтегральну оцінку потенціалу формування економічної активності підприємства, а на підставі отриманих результатів – розробляти заходи щодо реалізації обраної стратегії та контролю її виконання за визначеними параметрами змін в цілому та у розрізі використаних ресурсів, понесених витрат й одержаних результатів. Отримана в результаті аналізу

інформація служить базою для прийняття науково-обґрунтованих оперативних і стратегічних управлінських рішень.

Інформаційне забезпечення аналізу слід розглядати як сукупність форм документів і як процес забезпечення інформацією. Як сукупність форм документів інформаційне забезпечення являє собою джерела інформації (нормативно-довідкові; обліково-звітні; позаоблікові) які служать основою формування бази даних аналізу у вигляді показників. Як процес забезпечення інформацією – отримання даних для потреб аналізу. Останнє виражається в безперервному формуванні, оцінці якості, обробці, передачі і зберіганні бази даних, створеної для задоволення методичних потреб аналізу. Отже, інформаційне забезпечення аналізу економічної активності – це база даних, яка містить показники, які: 1) різнобічно характеризують потенціал формування та рівень економічної активності підприємства; 2) формуються з внутрішніх і зовнішніх джерел під час обробки, підготовки та безпосередньо аналізу (із застосуванням відповідних прийомів і методів) даних, що містяться в нормативно-довідковій, звітній і позаобліковій документації; 3) використовуються для аналізу, контролю, планування та підготовки ефективних управлінських рішень щодо підвищення економічної активності і потенціалу її формування.

Вивчення окреслених підходів до оцінки економічної активності підприємств дає можливість зробити висновок, що на результат оцінки впливають різноманітні показники діяльності підприємства, які варто не залишати поза увагою. Зокрема, в процесі оцінки економічної активності підприємства також варто враховувати рівень технологічного розвитку виробництва та інноваційності технологій, рівень фінансового стану та платоспроможності підприємства, рівень ефективності маркетингу та збутових мереж, а також соціальні аспекти здійснення діяльності.

РОЗДІЛ 3

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ ТА АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Аналіз економічної активності Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк»

Об'єктом аналізу економічної активності підприємства є потенціал її формування і рівень в контексті досягнення цільових орієнтирів розвитку. Якість результатів аналізу залежить від компетентності його виконавців (як правило це «працівники аналітичного підрозділу підприємства, які безпосередньо займаються обробкою облікової інформації, які виконують необхідні аналітичні процедури і представляють аналітичну інформацію користувачам у найбільш оптимальної для сприйняття формі»), а ефективність їх використання в процесі управління – від компетентності користувачів. Для забезпечення взаємодії цих суб'єктів аналізу на відповідному рівні важливо підпорядкування аналітичного процесу цільовим потребам управління економічною активністю.

Ґрунтуючись на вищевикладеному та враховуючи результати наукових досліджень в цій сфері, нами побудовано функціональну модель оцінки потенціалу формування економічної активності підприємств.

Запропонований підхід являє собою комплекс теоретико-методичних знань, послідовно втілених в процесі реалізації певних аналітичних процедур, що здійснюються із застосуванням визначеної системи показників та відповідного методичного інструментарію, з метою оцінки потенціалу формування економічної активності підприємства та можливості виявлення резервів його покращення, й розробки пропозицій з практичної реалізації їх залучення задля обґрунтування, вибору й формування оптимальних варіантів прийняття раціональних управлінських рішень.

Рисунок 3.1 – Етапи оцінки потенціалу формування економічної активності підприємства [3]

Визначальною передумовою реалізації запропонованого методичного підходу до оцінки потенціалу формування економічної активності підприємства є розробка відповідної матричної моделі шляхом:

- визначення складу показників, які найбільш повно відображають всі аспекти економічної активності, знаходяться у тісному зв'язку із результатами економічної діяльності підприємства та свідчать про обсяг використаних ресурсів, понесених витрат та отриманих результатів;

- упорядкування і визначення сприятливих співвідношень розвитку показників за блоками поля ефективності потенціалу формування економічної активності;

- визначення алгоритму обчислення інтегрального показника потенціалу формування економічної активності підприємства.

В процесі логічного аналізу було встановлено, що об'єктивність і повноту

висновків щодо потенціалу формування економічної активності підприємства дозволяють забезпечити деякі показники результатів, витрат та ресурсів, а саме:

1) показники результатів (реінвестований прибуток, чистий прибуток, прибуток від реалізації товарів, чиста виручка від реалізації товарів, кількість обслужених покупців);

2) показники витрат (витрати на оплату праці; витрати основної діяльності, загальні витрати);

3) показники ресурсів (середній розмір товарних запасів, середній розмір оборотних активів, середній розмір поточних зобов'язань, середній розмір позикового капіталу, середній розмір власного капіталу, середній розмір капіталу підприємства, середньооблікова чисельність персоналу підприємства) [6, 28].

Аналіз фінансових результатів Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк» представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Аналіз фінансових результатів Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк» у 2018-2022 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. (+,-) від	
						2018 р.	2021 р.
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	382858	367260	285156	384083	644809	261951	260726
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	341571	303564	251917	332468	430274	88703	97806
Валовий прибуток	41287	63696	33239	51615	214535	173248	162920
Інші операційні доходи, тис. грн.	16555	17843	24118	57687	37660	21105	-20027
Адміністративні витрати, тис. грн.	22281	23441	13710	21280	21234	-1047	-46
Витрати на збут, тис. грн.	9721	11155	8994	12463	22398	12677	9935
Інші операційні витрати, тис. грн.	20556	22061	23975	40783	97941	77385	57158
Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток, збиток)	5284	24882	10678	34776	110622	105338	75846
Фінансовий результат до оподаткування (прибуток, збиток)	-1581	13696	-730	31843	96993	98574	65150
Чистий фінансовий результат (прибуток, збиток)	-5063	12548	-2109	26893	79773	84836	52880

Дані таблиці свідчать про збільшення чистого прибутку у 2022 р. на 52280 тис.

грн порівняно з попереднім роком. Цьому сприяло збільшення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на 260726 тис. грн., а відповідно й збільшення фінансового результату від операційної діяльності на 75846 тис. грн. Негативним є збільшення витрат на збут і інших операційних витрат за аналізований період, а також зменшення інших операційних доходів на 20027 тис. грн. Як наслідок цього відбулися зміни в структурі прибутку підприємства.

Розраховані показники ресурсозабезпеченості використовуються безпосередньо під час аналізу їх конкурентних позицій. Основним показником результативності будь-якої фінансової операції є її рентабельність. Оскільки діяльність підприємства визначається сукупністю процесів, пов'язаних з кругообігом капіталу, рентабельність виробничо-господарської діяльності характеризується сукупністю відповідних коефіцієнтів, які наведені у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Аналіз показників рентабельності Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк» у 2018-2022 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. (+,-) від	
						2018 р.	2021 р.
Рентабельність активів	0,027	0,103	0,048	0,127	0,274	0,247	0,247
Рентабельність власного капіталу	-33,753	2,397	-0,018	0,124	0,279	34,033	34,033
Рентабельність основних засобів	-0,089	0,187	-0,029	0,335	0,797	0,885	0,885
Рентабельність (збитковість) реалізованої продукції	-1,32	3,42	-0,74	7,00	12,37	13,69	5,37

Окрім відображення позицій щодо ресурсозабезпеченості господарюючого суб'єкта, баланс ще й є головним джерелом інформації, яке використовується для оцінки його фінансового стану. На основі показників балансу можна розрахувати коефіцієнти ліквідності та фінансової стійкості, які мають важливе значення для оцінки і управління конкурентоспроможністю підприємства. Для оцінки фінансового стану використовується широкий спектр показників, проте з метою уникнення

надмірної трудомісткості запропонованого методичного підходу нами відібрано основні з них, які найбільше впливають на конкурентні позиції підприємства, а саме: фінансова незалежність, фінансова стійкість і загальна ліквідність. Серед показників ділової активності найбільш релевантним для даної моделі є показник оборотності активів (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3 – Основні показники фінансового стану Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк» у 2018-2022 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. (+,-) від	
						2018 р.	2021 р.
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,001	0,022	0,510	0,791	0,708	0,708	-0,082
Коефіцієнт фінансової залежності	1305,020	46,040	1,961	1,265	1,412	-1303,608	0,147
Коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів	608,207	13,989	0,830	0,235	0,320	-607,886	0,086
Коефіцієнт фінансування	0,002	0,071	1,204	4,262	3,121	3,119	-1,141
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,000	9,744	0,131	0,030	0,091	0,091	0,061
Коефіцієнт грошової платоспроможності	0,204	0,223	0,384	0,618	0,408	0,204	-0,210
Коефіцієнт розрахункової платоспроможності	155798,3	199968,6	186666,2	10542,2	10574,7	-145223,6	32,5
Коефіцієнт ліквідної платоспроможності	1,708	2,731	1,963	0,207	0,116	-1,592	-0,092

Коефіцієнт ліквідної платоспроможності коливається в межах від 0,116 до 2,731 і показує скільки одиниць обігових коштів припадає на кожен грошову одиницю короткострокових, тобто невідкладних зобов'язань. Коефіцієнт розрахункової платоспроможності має занадто велике значення за рахунок значного перевищення суми поточних пасивів над поточними активами і запасами. Коефіцієнт грошової платоспроможності у 2018-2019 рр. перебуває в межах 0,204-0,223 (при нормативних значеннях 0,2-0,25), що характеризує здатність підприємства негайно ліквідувати

короткострокову заборгованість. Тоді як у 2021-2022 рр. вказаний коефіцієнт набуває значень 0,618 і 0,408 відповідно. Отже, у підприємства не вистачає грошових коштів на покриття невідкладних зобов'язань, адже у 2022 р. показник зменшився на 0,21 і перебував за межами припустимого рівня. На завершення зазначимо, що дієвим інструментом обґрунтування стратегічних і тактичних планів підприємства з активізації економічної діяльності, їх реалізації і контролю виконання прийнятих управлінських рішень виступають результати аналізу.

Як складова інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємства, аналіз являє собою з одного боку – функціональну систему, яка забезпечує генерування аналітичної інформації для прийняття рішень, а з іншого – прикладну галузь наукових знань, яка формує методологію аналітичних досліджень і трансформує отримані теоретико- методичні знання у практичні навички, забезпечуючи тим самим можливість формування аналітичної інформації відповідно до потреб практики. Визначальною характеристикою аналізу економічної активності є його орієнтація на потреби управління та стратегічний вектор досліджень, котрий передбачає комплексне вивчення потенціалу формування та рівня економічної активності з урахуванням впливу зовнішнього і внутрішнього бізнес-середовища, уподобань споживачів і взаємовідносин зі стейкхолдерами.

3.2 Процесно-ресурсний підхід до побудови системи внутрішнього контролю економічної активності Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк»

Внутрішній економічний контроль здійснюється в управлінському середовищі, котре, у свою чергу, передбачене для управління діяльністю підприємства з метою досягнення його цілей. Наслідуючи системний підхід при розгляді кожного питання

даного дослідження, зазначимо, що однією з властивостей підприємств, як соціальних систем є їхній постійний розвиток і еволюція в напрямку ускладнення. Останнє не виключає, однак, тимчасову стабілізацію чи навіть деградацію підприємства, як системи.

Процесно-ресурсний підхід зустрічається в багатьох роботах. Загальновідомим є розподіл ресурсів на засоби праці, предмети праці (матеріали, енергетичні ресурси, малоцінні та швидкозношувані предмети), трудові ресурси (промислово-виробничий персонал і персонал, зайнятий у непромислових організаціях); виробництво і відхилення від норм: напівфабрикати і продукція; незавершене виробництво; брак у виробництві і втрати деталей; відхилення від норм, витрати ресурсів і зміни норм; відхилення від кошторису цехових і загальнозаводських витрат; готова продукція на складах підприємства; кошти: каса, розрахунковий рахунок і ін.; розрахунки: розрахунки з покупцями; розрахунки з постачальниками; розрахунки з фінансовими органами по внесках плати за фонди, відрахувань від прибутку й ін.; кредити банків: позички банків; фінансові результати: прибуток, податок з обороту [47].

Загалом, порушення, помилки, різного роду відхилення у відношенні до ресурсів виникають у зв'язку зі здійсненням господарських процесів в організаційних структурах відповідних сфер діяльності підприємства. Тому для організації цілісної системи внутрішнього контролю та конкретних його точок у конкретних центрах відповідальності існує потреба у класифікації не лише безпосередньо ресурсів, а й господарських процесів у основних сферах діяльності підприємства.

На нашу думку, доцільною є класифікація ресурсів як об'єктів внутрішнього економічного контролю за наступними угрупованнями: ресурси в основних засобах; ресурси в нематеріальних активах; ресурси в матеріальних цінностях; ресурси в грошових засобах та розрахунках.

Разом з тим, повнота охоплення об'єктів контролем: окремі види ресурсів; окремі види процесів; сукупні ресурси і господарські процеси; цілісна система об'єктів. Це класифікація, яка поряд із усіма іншими гармонійно інтегрується в

систему внутрішнього контролю. Вона необхідна для визначення елементів методу контролю, застосування яких буде доцільним у процесі перевірок та (або) оперативного моніторингу.

Необхідність і глибина деталізації процесів залежить від особливостей кожної окремо розглянутої їх групи. Так, за змістом виділяють: формування власного капіталу, конструкторська підготовка, матеріально-технічне постачання, виробниче обслуговування, господарське обслуговування, виготовлення продукції, збут та реалізація, інвестиційна діяльність.

При виділенні процесу формування власного капіталу (додаток М, рисунок М.1) приймається за висхідну точку положення щодо його значимості в діяльності: у цьому процесі закладається основа для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства, він є одним із найістотніших і найважливіших об'єктів, оскільки започатковує ступінь незалежності та вплив його власників на підприємство; формується мірило відносин відповідальності на підприємстві; через необмеженість перебування власного капіталу в розпорядженні підприємства започатковується функція довгострокового кредитування; зароджується гарант кредитоспроможності (при наданні кредиту перевагу мають підприємства з більшим власним капіталом); складається алгоритм розподілу доходів і активів між окремими власниками при ліквідації підприємства тощо [47].

Серія класифікаційних моделей основних господарських процесів як об'єктів внутрішнього економічного контролю за сферами діяльності представлена на рисунках 3.2-3.4 і в додатку М (на рисунках М.2-М.6).

Відмітимо, що за відношенням до стадій господарського процесу доцільно розглядати: об'єкти превентивного контролю на стадії планування господарського процесу; об'єкти оперативного контролю на стадії здійснення господарського процесу; об'єкти наступного (заключного) контролю на завершальній стадії господарського процесу.

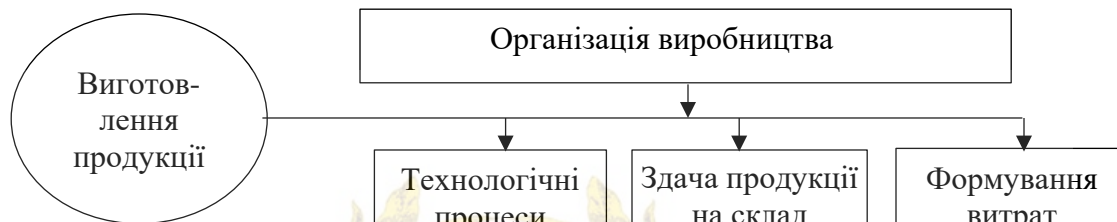

Рисунок 3.2 – Класифікаційна модель об'єктів контролю у сфері виробництва

Рисунок 3.3 – Класифікаційна модель об'єктів контролю у сфері збуту та реалізації

Рисунок 3.4 – Класифікаційна модель об'єктів контролю за стадіями здійснення господарських процесів

Віднесення об'єктів до відповідної групи залежить від задач контролю. Наприклад, превентивного контролю зазнають відносини з проектувальниками, постачальниками (підрядниками), покупцями (замовниками), з іншими контрагентами на стадії укладення угод та домовленостей щодо обсягів виконання

робіт, постачання чи закупівлі, їх якості, термінів, розрахунків, тощо. Планування обсягів постачання виробничих ресурсів, обсягів випуску готової продукції, її реалізації та собівартості відіграє направляючу роль у діяльності Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк».

У сфері превентивного контролю з метою перевірки правильності складання знаходяться плани матеріально-технічного постачання, програми випуску продукції (робіт, послуг), витрати підприємства при складанні кошторисів, при лімітуванні відпуску матеріалів у виробництво.

Класифікація об'єктів оперативного контролю на стадії здійснення господарського процесу не є однозначною. Вона складна, багатоступінчаста і вимагає розподілу за самостійними ознаками: у зв'язку із актуальністю знаходження під впливом оперативного контролю; за видами; за відношенням до стадій життєвого циклу підприємства; за зв'язком об'єктів із функціями управління (додаток ?). У зв'язку із актуальністю знаходження під впливом оперативного контролю об'єкти розподіляються на такі, що потребують циклічного чи ситуаційного підходу. Класифікація за такими угрупованнями розкриває об'єкти з точки зору застосування різних підходів і доцільного їх поєднання в оперативному управлінні. Останнє охоплює практично усі без виключення об'єкти. Однак не всі вони одночасно потребують циклічного оперативного контролю. Тому із усієї складної сукупності відповідно до цілей підприємства виділяються об'єкти, що потребують постійного моніторингу, аналізу, оцінки, співставлення, висновків щодо законності та доцільності протягом усього циклу конкретного господарського процесу. Такою актуальністю вирізняється, наприклад, формування витрат виробництва. Задача полягає в органічному поєднанні функцій планування, обліку, контролю, регулювання у процесі оперативного управління (за наведеним прикладом – управління витратами) [47].

У той же час моніторинг кожної дії, кожного розпорядження менеджера лише заважатиме його роботі і принесе більше збитків, аніж користі. Тому виконанню

функцій управління повинен передувати ситуаційний оперативний контроль, тобто контроль за відхиленнями від нормального ходу управлінської діяльності з метою оперативного коригування роботи менеджерів.

Об'єктами заключного контролю на завершальній стадії господарського процесу можуть бути будь-які із названих вище угруповань. Принципової різниці безпосередньо між об'єктами оперативного і заключного контролю нема. Розмежування відслідковуються лише у формі їх представлення. Наприклад, якщо об'єктом оперативного контролю на стадії здійснення господарських процесів є витрати виробництва, то об'єктом заключного контролю на завершальній стадії являється фінансова звітність підприємства, в якій витрати вже подані в завершеному, сформованому вигляді з виходом на результати діяльності. Таким чином, наступний контроль охоплює усі види ресурсів і процесів, які знайшли відображення у фінансовій (бухгалтерській) та внутрішній звітності. Остання підрозділяється на: оперативну – за вимогою менеджера; поточну – за графіком документообігу і складання звітів (за тиждень, декаду тощо); заключну – після закінченні звітного періоду. Класифікація необхідна для того, щоб визначитись у можливостях впливу заключного контролю та зорієнтуватись у способах і методах його здійснення.

Необхідно відмітити, що на досліджуваному Приватному акціонерному товаристві «Вінницький завод «Маяк» кожного року здійснюється аудиторська незалежна перевірка і публікується звіт за результатами аудиту фінансової звітності емітента аудиторською фірмою (ДОДАТОК Л).

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У роботі здійснено теоретичне узагальнення щодо формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств виходячи із інформаційних потреб стейкхолдерів і цілей сталого розвитку. На основі отриманих наукових і прикладних результатів сформульовано такі висновки та пропозиції.

1. Встановлено, що нові формати економічних стосунків підприємств зі стейкхолдерами, орієнтовані на трансформацію та інноваційні зміни в умовах глобалізації та пандемії коронавірусної хвороби, не лише визначають необхідність своєчасної реакції і гнучкої адаптації до змін бізнессередовища й уподобань споживачів, але й актуалізують проблематику підвищення економічної активності підприємств.

2. Доведено відсутність цілісного погляду на економічну активність підприємств, що ускладнює її ідентифікацію як об'єкта обліково-аналітичного забезпечення управління нею.

3. Обґрунтовано, що питання активності пов'язано із діяльністю, мисленням та поведінкою, виходить за межі суто економічних досліджень і знаходить відображення в системі економічних, психологічних і соціологічних наук. Ґрунтуючись на основних положеннях психології економічної діяльності через призму системного підходу до управління визначено дефініцію «економічна активність підприємства» як аналітичну інтерпретацію багатоаспектної економічної категорії, що через сукупність взаємообумовлених і взаємопов'язаних показників ефективності й результативності функціональних напрямів економічної діяльності підприємства характеризує стан та інтенсивність змін у часі і просторі його економічної поведінки, яка формується під впливом економічного мислення та вимог адаптації до змін бізнес-середовища й уподобань покупців. У розвиток питання фокусування економічної активності

підприємств в обліково-аналітичному забезпеченні управління сформовано її компонентний склад у розрізі функціональних напрямів економічної діяльності (комерційна, фінансова, кадрова, інвестиційна, інноваційна, ринкова, управлінська, соціальна, екологічна) та визначено сутність кожного виду активності.

4. З метою розбудови концептуального підґрунтя обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств обґрунтовано доцільність його формування у вигляді інтегрованої системи стратегічного типу. У розвиток концептуальних засад формування системи облікового-аналітичного забезпечення управління економічною активністю стратегічного типу уточнено її архітектоніку та механізм функціонування цієї системи.

5. Як складова інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємства, аналіз являє собою з одного боку – функціональну систему, яка забезпечує генерування аналітичної інформації для прийняття рішень, а з іншого – прикладну галузь наукових знань, яка формує методологію аналітичних досліджень і трансформує отримані теоретико- методичні знання у практичні навички, забезпечуючи тим самим можливість формування аналітичної інформації відповідно до потреб практики. Визначальною характеристикою аналізу економічної активності є його орієнтація на потреби управління та стратегічний вектор досліджень, котрий передбачає комплексне вивчення потенціалу формування та рівня економічної активності з урахуванням впливу зовнішнього і внутрішнього бізнес-середовища, уподобань споживачів і взаємовідносин зі стейкхолдерами.

6. Здійснено оцінку потенціалу формування економічної активності, який ґрунтується на комплексному підході, що дозволяє забезпечити системну інтегральну оцінку передумов її виникнення і розвитку виходячи із задіяних в процесі економічної діяльності ресурсів, понесених витрат, отриманих результатів, а також визначити цільові параметри активізації певних напрямів діяльності.

7. Виявлено, що чистий прибуток у 2022 р. зріс на 52280 тис. грн порівняно з попереднім роком. Цьому сприяло збільшення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на 260726 тис. грн., а відповідно й збільшення фінансового результату від операційної діяльності на 75846 тис. грн. Негативним є збільшення витрат на збут і інших операційних витрат за аналізований період, а також зменшення інших операційних доходів на 20027 тис. грн. Як наслідок цього відбулися зміни в структурі прибутку підприємства. Коефіцієнт ліквідної платоспроможності коливається в межах від 0,116 до 2,731 і показує скільки одиниць обігових коштів припадає на кожну грошову одиницю короткострокових, тобто невідкладних зобов'язань. Коефіцієнт розрахункової платоспроможності має занадто велике значення за рахунок значного перевищення суми поточних пасивів над поточними активами і запасами. Коефіцієнт грошової платоспроможності у 2018-2019 рр. перебуває в межах 0,204-0,223 (при нормативних значеннях 0,2-0,25), що характеризує здатність підприємства негайно ліквідувати короткострокову заборгованість. Тоді як у 2021-2022 рр. вказаний коефіцієнт набуває значень 0,618 і 0,408 відповідно. Отже, у підприємства не вистачає грошових коштів на покриття невідкладних зобов'язань, адже у 2022 р. показник зменшився на 0,21 і перебував за межами припустимого рівня. Економічна активність підприємства є багатогранним поняттям і втілює у собі всі аспекти його господарської діяльності. В сучасних умовах саме рівень економічної активності є мірилом ефективності роботи підприємства.

8. Розглянуто процесно-ресурсний підхід до побудови системи внутрішнього контролю економічної активності Приватного акціонерного товариства «Вінницький завод «Маяк», що здійснюється в управлінському середовищі, котре, у свою чергу, передбачене для управління діяльністю підприємства з метою досягнення його цілей.